

קווים לדמותה של האנטישמיות בתזמננו

עדי קנטור | 27 בינואר, 2022

עדי קנטור, חוקרת בפרויקט המחקר של ה-INSS על תופעת האנטישמיות בתזמננו בארצות הברית, סוקרת את התפתחות המושג 'אנטישמיות' בשיח המחקרי ואת העיסוק במקורות הרעיוניים והאידיאולוגיים העומדים בבסיסה של תופעת האנטישמיות. היא מתארת את גלגוליו של המושג 'אנטישמיות' ואת סוגיות המפתח העיקריות אשר ליוו ועיצבו את השיח המחקרי על אודותיו בזמן החדש. מטרתו של המאמר לספק מסד תאורתי ומושגי ולהעניק 'כלי עבודה' תשתיתיים למבקשים לבחון ולאפיין את תופעת האנטישמיות של ימינו.

"ציפינו שהשואה תגרום לאנטישמיות להיות בלתי קבילה. טעינו."¹

ההיסטוריונית דברה ליפשטדט, 2020

הקדמה

יותר משבעה עשורים חלפו מאז נדם שאון אחרון התותחים במלחמת העולם השנייה. 77 שנים חלפו מאז שכנו להבות הכבשנים של שדות הקטל והדמים של אושוויץ-בירקנאו, עת עמדו חיילי בעלות הברית המשחררים בשטחי מחנות הריכוז והמוות, הלומים לנוכח ממדי הזוועה של רצח מיליונים מיהודי אירופה. גברים, נשים וטף, עד לא מכבר אזרחים נאמנים בארצות מולדתם, הפכו בעיני אויביהם בעקבות השנאה היוקדת נגדם לתתי־אדם ולמזיקים שיש להדביר. יותר מכול הוכיחה אירופה תחת המשטר הנציונל־סוציאליסטי כוחן של מילים מהו ועד היכן יכולה אידיאולוגיה להגיע ולפרוץ את גבולות השיח אם רק מאפשרים לה זאת ה'תנאים המתאימים'. כך נהפכה אט־אט אידיאולוגיה אנטישמית, עקבית וממוקדת למעשי זוועה רצחניים וממשיים.

עדי קנטור היא חוקרת בפרויקט המחקר של המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) בתחום 'האנטישמיות בת־זמננו בארצות הברית', וכן חוקרת את גרמניה בתוכנית לחקר אירופה של המכון. תחומי המחקר שלה הם: גרמניה, ימין קיצוני, אנטישמיות, זיכרון השואה, זהות ושיח בין־דורי בגרמניה לאחר 1945. עדי בעלת תואר שני (M.A) בלימודים גרמניים ותואר ראשון (B.A) במדעי המדינה ובתוכנית הרב־תחומית (בדגש על לימודים גרמניים) – שניהם מהאוניברסיטה העברית בירושלים. בעת שהותה בגרמניה למדה באוניברסיטאות פרייבורג וברלין. כיום היא תלמידת התואר השלישי (Ph.D) בחוג לייעוץ והתפתחות האדם באוניברסיטת חיפה וכותבת את עבודת הדוקטור שלה על מקום השואה ופשעי 'הרייך השלישי' בקרב 'דור הנכדים' הלא־יהודים בשיח המשפחתי הבין־דורי הגרמני.

¹ מתוך ריאיון שנערך עם פרופ' ליפשטדט לרגל 75 שנים לשחרור מחנה אושוויץ (לורד, 2020).

<https://www.israelhayom.co.il/article/726999>

והינה, לפרק זמן קצר עם תום המלחמה, היו מי שטענו כי זוועה שכזו – שנאה עמוקה כלפי יהודים המובילה להשמדתם הפיזית השיטתית – לעולם לא תוכל להישנות. רוחות רעננות חדשות כבר החלו מנשבות באירופה המתעוררת מן ההריסות, כמו גם בעולם המערבי כולו, רוחות המבשרות שינוי כיוון והליכה אל עבר איחוד אירופי כדי לקדם את ערכי הליברליזם, השוויון בפני החוק והשמירה על כבוד האדם וחירותו. בפי כול רווחו סיסמאות מלאות תקווה, כגון 'לעולם לא עוד אושוויץ' ('Never Again Auschwitz'), ובקרוב רבים ניכר רצון עז לחוקק את אותן 12 שנות אימה נוסח גרמניה הנאצית.

המטלת ההיסטוריה היגיון משלה. שנאת יהודים המשיכה לתת אותותיה גם לאחר חלוף השנים שלבה רוחשת וגועשת במעמקי האדמה ופורצת כשמבשילים התנאים לכך רוחשת לה השנאה, נוכחת כל העת ואורבת להזדמנות, ממתינה למשבר לאה כי בתחילתו של העשור השני למאה ה־21 מתחזקת ומתגברת שוב מן המעורר דאגה אמיתית בכל רחבי העולם, ותופעת האנטישמיות עושה את שיעה פוליטי והציבורי העולמי וממשיכה להכות גלים לא רק בשוליים, אלא בליטות. אנטישמיות, הכחשת שואה, עיוותים היסטוריים ולהבות שנאה נפוצים היום עם מדינת ישראל – כל אלה שגורים ומעוגנים היטב במחוזותיהם של מדינות רבות, בכל קצוות הקשת הפוליטית ברחבי העולם: בימין הקיצוני, בשמאל הליברלי, הפונדמנטליסטי, כמו גם בשורות המרכז הפוליטי במוסדות מדינת ישראל, ברחבי הקמפוסים של האוניברסיטאות והמחשבה ובעיקר במדיה החברתית. מחברים להם יחדיו כאשר מדובר בשנאת ישראל, כך אמרה פרופ' דבורה ששנאה בפורום הגלובלי למאבק בשנאת ישראל שנערך בירושלים ביולי 2021. ² לכווננים שונים".

ביום הזיכרון הבינלאומי לשואה, ב-4 באפריל 2021, הוצגו ההיסטוריון באואר:

[...] צריך לחשוף את זה שהאנטישמים בכל העולם הם פועלים. הם זורעים שנאה, שחוזרת אחר כך קידמה. הם פועלים נגד האינטרסים של המדינות. לחשוף את השקר שלאורו הם פועלים" (לוי, 2021).

לצורך חשיפה זו עלינו להקדים ולשאול: מהי 'אנטישמיות' ולמה להגדירה? האם היא קשורה ביהודים כלל ועיקר? מהם דרכי הביטוי שלה ומגוון הפעולות? וכיצד מתאפיין בימינו המתח שבין 'אנטישמיות' ל'אנטי־ציונות'?

² את דבריה של ליפשיטט שמעה מחברת המאמר (ע.ק.) בהרצאה שנשאה ליפשיטט בפורום הגלובלי למאבק באנטישמיות שנערך במשרד החוץ בירושלים ביולי 2021.

מאמר זה הוא מבוא תאורטי ומושגי לתופעת האנטישמיות. מתוארים בו התפתחות המושג 'אנטישמיות' וגלגוליו, ונידונים בו המקורות הרעיוניים והאידיאולוגיים העומדים בבסיס התופעה על מגוון ביטוייה, וכן סוגיות המפתח אשר ליוו ועיצבו את השיח המחקרי על אודותיה בזמן החדש. מטרתו המרכזית של המאמר להעניק 'כלי עבודה' תשתיתיים למבקשים לבחון ולאפיין את תופעת האנטישמיות של ימינו

אנטישמיות' - הגדרה

מטרת המאמר היא להגדיר את המונח 'אנטישמיות' כ"עמדות שליליות המאזנות את ההיבטים האנושיים, בלתי מוסריים, ושונים באופן מוחלט מן הערכים האנושיים, כמו גם עמדות עוינות הדורשות שונות של הגבלה, הרחקה ולפיתרון 'הבעיה היהודית'" (Adorno et al., 2019, p. 71). 'הברית בין החיים' (International Holocaust Remembrance) זכר השואה ()

הגדרה את המונח כך:

תפיסה של היהודים כגורם זר, כשנאה כלפי יהודים. ביטויים מילוליים וגופניים של אנטישמיות הם כלפי יחידים, יהודים או לא-יהודים, ו-או נגד רכושם, נגד מוסדות של יהודים, נגד יחידים [...] ביטויים מעין אלה יכולים גם להיות מכוונים נגד מדינת ישראל או כללית נגד היהודים (International Holocaust Alliance, 2018)

יש לציין כי מתנהל כיום שיח, ארגונים ומומחים ברחבי העולם כיצד נכון להגדיר את המונח

תקציר גלגולו של מושג - מושג אנטישמיות מודרנית

חקר תופעת האנטישמיות בעת החדשה נעשה על ידי חוקרים וחוקרות בעלי שם מכלל תחומי המחקר. התופעה, ולשם כך התבוננו בה ממגוון נקודות מבט, במלבושיה המודרניים של זמננו, יש לזכור, יש לזכור, לטענת ההיסטוריון וחוקר האנטישמיות הנודע שמואל אסטרהיים, קדומה אלא בתופעה תרבותית הנעוצה עמוק עוד בתרבות היהודית, כמו גם בתרבות הנוצרית והמוסלמית (אטינגר, 1998; באואר, 1993). חקר המודרנית היא למעשה 'גלגול חדש' של שנאה אשר ידועה הייתה עוד בתקופות קדומות, קדומה של 'שנאת ישראל'

³ לקריאה נוספת על הוויכוח בעניין ההגדרה: <https://jerusalemdeclaration.org/wp-content/uploads/2021/03/הצהרת-ירושלים-על-אנטישמיות-שאלות-ותשובות.pdf>; הגדרת העבודה לאנטישמיות של הברית הבינלאומית לשימור זכר השואה (IHRA), <https://www.holocaustremembrance.com/he/resources/working-definitions-charters/hgdr-hbwdh-intysmywt>.

לטענת אטינגר (1998) אף על פי שמדובר בשמירה על המסורת, השמדת קהילות יהודיות שלמות", מעולם לא באופן ההתייחסות אל היהודים ובהגדרת מעמדם כ"עובדים יושבים" – כטענת האנטישמים של הזמן החדש" (עמ' 111). המאה ה־19 חל מפנה ראשוני וחסר תקדים בסגנון ובדרכי הביטוי של האנטישמיות. היא מכונה 'אנטישמיות מודרנית' – אנטישמיות המתפשטת במהירות וכתנועה מדינית וחברתית" (אטינגר, 1998, עמ' 111). באור (2020) מסתעף כי "האנטישמיות הנאצית היא גם המשך וגם מוטציה של שנאת ישראל והפיכתה למכון פוליטי מרכזי במציאות של התפתחות הלאומנות לגזענות במחצית השנייה של המאה ה־19 והמחצית הראשונה של המאה ה־20".

'האנטישמיות המודרנית'

את המונח 'אנטישמיות' בגלגולו המודרני טבע לראשונה בשנת 1879 וילהלם מאר (Marr), הוגה גרמני אנטישמי בן המאה ה־19 (באואר, 1993; צימרמן, 1982), והוא החליף את המונח 'שנאת ישראל' (Judenhass). לדברי באואר (1993) כוונתו של מאר הייתה להתאים את המונח ל"אידאולוגיה המודרנית, המדעית כביכול, הלאומנית, האנטי־נוצרית והגזענית" (עמ' 130) שהתפתחה במחצית השנייה של המאה ה־19. וכך הגדיר באואר את שנאת ישראל החדשה: "שנאת ישראל החדשה צמחה באווירה שחייבה השענות או השענות על מדעים כגון ביולוגיה, גנטיקה, אנתרופולוגיה ורפואה. כלומר על 'מדעי החיים'. עם זאת, כי אין שנאת ישראל החדשה באירופה יכולה להתכחש למורשת שירשה מסורתית, בעלת הצביון הנוצרי. הקביעה כי 'היהודי' שונה במהותו מאחרים לאמצא לה תקדימים באידאולוגיה הנוצרית" (עמ' 130). אולם לדברי באואר נבדל בין שתי התופעות ההיסטוריות נעוץ בעובדה שאת שנאת ישראל החדשה יזקקו יסודות דתיים, ואילו האנטישמיות המודרנית מבוססת יותר על לאומנות. אפיונות ביסוד גנטי בולט – 'היהודי' נשאר יהודי, ואין לשנותו לא על ידי קוללות והטמעה" (עמ' 130).

הממד השלישי במצען של תורות חברתיות רבות אשר צמחו במרוצת המאה ה־19 היה תאוריית גזענות ופוליטיות, עלייתה של מדינת הלאום ותחילתה של אמנציפציה שהתרחשה באסטינגר (1998) ריבוי האוכלוסין ו"החרפת התחרות" על מקורות המחיה. תאוריית גזענות של אנטישמיות מסוג חדש, המעניקה או "גאולה", כביכול, לסוג הגזע ה"טהור" (עמ' 130). בגרמניה, לדברי באואר, האנושי והמתח החברתי גברו עם הצפופות והמזוהמות נחשבו הפאר של בני המעמד הבינוני. תאוריית גזענות עורר תסיסה בקרב בני המעמד הבינוני (130).

בתורות אחרות היה 'הדרוויניזם החברתי' המבוסס על תאוריית האבולוציה מרחיקת לכת. לפי יסוד זה התחרות בין גזעים היא חוק טבע, ולכן התאוריה הטוענת כי בתחרות זו 'החזק שורד' – אין כל מקום למחשבות על 'מכאן ש"אין לקיים את מי שאינו מסוגל לקיים את עצמו" (עמ' 126). תכונותיהם הפיזיולוגיות של בני האדם החלו לשמש אמת הנמדדת להבחנת היררכיית הגזעים ולהשוואה ביניהם, וזו היא למעשה "תורת הגזע" (עמ' 126). הוגים אנטישמיים מובילי דעה באותה העת, כגון ההוגה הצרפתי גובינו (Gobineau) בספרו 'מסה על אי השוויון בין הגזעים'⁴ או ההוגה האנגלי הוסטון סטיוארט צ'מברליין (Chamberlain), כתבו על השוני בין הגזעים; צ'מברליין אף ניסה להרחיק לכת

⁴ ספר זה נכתב בצרפתית, *l'Essai sur l'inégalité des race*. לתרגום הספר לאנגלית ראו <https://www.gutenberg.org/ebooks/37115>

ולהגדיר את השוני בין הגזעים לא רק על פי הגנטיקה אלא גם על פי תכונות נפשיות, ולפי "הגזע המושחת והטפילי הוא היהודי" (אטינגר, 1998, עמ' 127).

החוקרת שולמית וולקוב טענה כי האנטישמיות המודרנית נהפכה ל"קוד תרבותי" (Volkov, 2006, 1978). וולקוב מיקדה את מחקרה בחברה הגרמנית לקראת סוף המאה ה-19:

להאנטישמיות] שימשה כקוד, כאות לתופעה פוליטית ותרבותית גדולה באותם זמנים: אנטי-כריזמטיזם. חלק שלם בחברה הגרמנית היה אז מוטרד מאוד מההשלכות של תיעוש מתקדם ופירוק המערכת הערכים והסגנון החיים הנלווים לו [...] ככל הנראה, כל האלמנטים החברתיים האופייניים האופייניים, ולא רק בגרמניה, נדבקו גם באנטישמיות. בעיניהם ייצגו היהודים את ההצלחה בחסותה [...] תוך השמדת כל שרידי העולם הישן" (Volkov, 2006, 1978).

וולקוב "עמדות אנטי-יהודיות לא היו **חשובות** במיוחד עבור רוב אנשים אחרים, אלא שאלה היו שוליים לתפיסת עולמם הכוללת [...] ביטויים יכול לשמש אותם כמקור לביטויים בנושאים אחרים וחשובים יותר" (Volkov, 2006, p. 52). באופן זה, לדבריה ל"סמל פוליטי" ול"בחירה תרבותית" אשר נהוגה הייתה בחוגים גרמניים, גם ההיסטוריון יהודה באואר טען כי אין הכרח לקיום פחד יהודי במקום גזענות אנטישמית תתאפשר. זו מתאפשרת גם בחברות שבהן יהודים כלל – זוהי "לא יהודים" (באואר, 1993, עמ' מ"ח).⁵

נוסף על האמור לעיל, גם שבסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 לא הייתה האנטישמיות חלק מ"חשיבה" או "ערכים" של רוב האנשים. ההיסטוריון וחוקר האנטישמיות היהודי ימין שמרניי ולאומניי (מסור, 1998) גם הם רדיקליות ופופוליסטיות היו מותאמות לתנועות העל בתנועות העל המערבית והמרכזית שלאחר 1880. אנטישמיות גזענית גזענית באידאולוגיות אנטי-קפיטליסטיות של המאה ה-19.

אפילו כאשר דגלו בעיקרון הכללי של שוויון אנושי, אנטישמים רבים לא ראו ביהודים אחרים, והיהדות נטתה לאן את השפעתו של היהודים, אשר שורשיה בתורות ההשכלה [...] בנתה גשמתית את החדשות – הגזעניות – של התקופה שלאחר 1870 (עמ' 140).

'אנטישמיות גואלת'⁶ – הנאציזם ו'הפתרון הסופי'

⁵ באואר (1993) מציע כדוגמה לתופעה זו את רוסיה הצארית שלפני שנת 1772. לדבריו, אף על פי שהיהודים עדיין לא סופחו לשטח רוסיה, האורתודוקסיה הרוסית הרבתה להשתמש בדימויים אנטישמיים.

⁶ המונח 'אנטישמיות גואלת' הוטבע לראשונה על ידי ההיסטוריון שאול פרידלנדר (1997).

עלייתה לשלטון בגרמניה של המפלגה הנציונל־סוציאליסטית (NSDAP), רדיפת היהודים לאורך שנות ה־30 וה־40 של המאה ה־20 והרצח השיטתי של יהדות אירופה היו הביטויים הקיצוניים ביותר לאנטישמיות. יש לעמוד על ייחודיותה של האנטישמיות הגרמנית תחת השלטון הנאצי, ולו בשל תוצאותיה הטרגיות והבלתי נתפסות עד עצם היום הזה. הטיב לתאר זאת בספרו ההיסטוריון המנוח בעז נוימן (2007): "אף על פי שהמשטר הנאצי היה אחראי למגוון רחב של פשעים נגד קבוצות שונות [...] נראה כי לפתרון הסופי של הבעיה היהודית נשמר מקום מיוחד בגרמניה הנאצית" (עמ' 22). "בבסיס האנטישמיות הנאצית, מסת גזע", אמר ויסטריך (2008), "היתה הטענה לפיה כל תולדות העולם נתפסו כמלחמה בין לחיים ולמוות בין האריות הנורדית לבין הרוח היהודית" (עמ' 4). "בהשקפת העולם הנאצית (Weltanschauung) הנאצית, הוא הוסיף, "אחרותו של היהודי הפכה למוחלטת, ואף יותר מזה. הרע, שכן הוא פלש ללב לבה של התרבות הגרמנית" (עמ' 4). על פי התורה הנאצית, "הזאת אי אפשר להגדיר מאחר שהיא נתפסת "אמורפית", "נזילה" אשר סתגלנות אינסופי, השומרת כביכול על שלמותה הגזעית הבלתי ניתנת לשינוי. כנשא של מהות הרוע לצורותיו השונות, נראה לפיכך בעיניים נאציות שהיהדות היא "מחלת האופל" (עמ' 4). האידאולוגיה הנאצית תפסה את היהודים כ"איום" לאחדות, הם היו משולים ל"נשאים חובקי עולם של מוות ולמי שחיסולם יבטיח את השלמות של גזע האריות" (עמ' 4). ההיסטוריון וניצול השואה שאול פרידלנדר (1977) מתאר את "המיתוס גואלת", והיא ששימשה בסיס להשמדה השיטתית של יהודים שבארץ ישראל (2005). בהקשר זה הוסיף באואר (1987) היבט נוסף לדיון וטען כי למרכז האידאולוגיה הנאצית הרצחנית הייתה "המחלמה" של מלחמת העולם השנייה, מלחמה בה היה ראש ובראשית:

על פי התפיסה הנאצית היתה זו אפשרית רק עם הכבדים השטניים שהיהודי ככל הנראה במעצמות המרכז בברכה"מ, נתפסה כמלחמה אידאולוגית. היתה זו מלחמה מיתית [...] היחס ליהודים, או מקומו של העם היהודי במרכז מלחמת העולם (עמ' 9).

שלא כמו הפוגרומים והפרעות אשר בוצעו בנאציזם, מקומות שונים באירופה נגד פלגי אוכלוסייה יהודיים מסוימים, האנטישמיות הנתפסה כמלחמה אידאולוגית. במקרה זה לא היה מדובר במלחמה שהתפיסה הייתה מבוססת גנטיקה וגזע, ומאלה אי אפשר לברוח. באואר (1987) הטיב לתאר זאת:

בפעם הראשונה בהיסטוריה הוצא גזר דין מוות על מי שנמצא אשם בהיותו נולד, כבן להורים מסוימים [...] החלטתם זו של הנאצים היתה מושתתת על אידאולוגיה שלפיה הוגדר היהודי

כבן לאנטיגזע [...] ביטוי לרע המוחלט [...] וכך הפך היהודי לשטן שעמד מול הישו שלהם – היטלר (עמ' 72).

אנטישמיות בת־זמננו – היבטים אידאולוגיים ורעיוניים ותרגומם לשדה הפוליטי

בתופעת 'האנטישמיות החדשה', אשר יש הסוברים כי החלה להתגבש בסוף המאה ה־20 ושוררת גם בימינו (ועל כן המילה 'חדשה', אם כי שורשיה וביטוייה היו עוד זמן רב לפני כן), ישנה שימוש בהשקפות ובתפיסות מסורתיות על דמותו של 'היהודי' כדי לנגח את מדינת ישראל. מאחר שהיא נחשבת למייצגת את הקולקטיב היהודי. על כן, לדברי מרקוס, מסורתיות לאידאולוגיה האנטישמית מתאימות במלואן גם לאנטישמיות במלבושה החדשה (Markus, 2015). לדברי מרקוס (בהתאם להגדרתו של אדורנו המובאת בתחילת פרק 2) אנטישמיות החדשה כוללת "דעות וסטראוטיפים שליליים המתארים את המדינה הישראלית כמדינה זרה ואת תומכיה כמאיימת, בלתי מוסרית ושונה באופן קטגורי מעמים אחרים". עיונות הקוראות לצורות שונות של הגבלה, הרחקה, ודיכוי כאמצעי לפירוק זהות ישראלית. (Markus, 2015, p. 23). אנטי־ישראלים, טען מרקוס, אינם עוינים כלפי ישראל האמיתית ואינם מתייחסים כלל לאידאולוגיה ההיסטורית של הציונות. אכן, אנו רואים כי הם מכוונים את העיונות שלהם ל"הבניות חברתיות מורכבות" הכוללות את ישראל וברעיון הציונות, ממש כשם ש"אנטישמים קלסיים" מכוונים את עוינותם אל העם היהודי (Markus, 2015, p. 24).

עוד היטיב לתאר את תפיסת החדשה החוקר המנוח מנפרד גרטנשפלד (Gertensfeld, 2005) שטען כי אנטי־ישראלים שואפים לבודד את ישראל מהעולם ולהביא לחיסולה. גרטנשפלד האנטי־ישראלי חתם על הסכם עם העולם התפתחה במידה רבה בברית עם ישראל. חסר מלחמת ששת הימים, היה מסווה של אנטי־ציונות היא לא הייתה יכולה להתקבל בכל הרעיונות הקולוניאליסטיים. גרטנשפלד מחלק את אנטישמיות החדשה לשלושה סוגים: **הסוג האירופי** אבל לא רק בה, לשלושה סוגים: **הסוג הארצי** רוח בקהילות הערביות והאסלאמיות, **הסוג השני** מייבאים כיום מן העולם הערבי את הזן הרעיל ביותר. (גרטנשפלד, 2005, עמ' 10).

חברי קהילות אלו אינם מבדילים בין ישראלים ליהודים ולכן הם כוללת את הזיוף של המאה ה־19, 'הפרוטוקולים של זקני ציון', וזמנים זמנים לשלוט בעולם. מקורות שנאה עיקריים אחרים המופצים על ידי ממשלות – מפצים את הקונספירציה לפיה יהודים משתמשים בדם של ילדים לא להכנת מצות (p. 16).⁷

הסוג השני רוח בימין הקיצוני ובקרב הנאו־נאצים, **והסוג השלישי** רוח בשמאל הקיצוני. להלן תיאור מפורט של כל אחד מן הסוגים:

⁷ למידע נוסף בנושא האנטישמיות הערבית ראו Achcar (2010).

א. פונדמנטליזם אסלאמי

לפי ויסטריך (2009) האנטישמיות הבאה לידי ביטוי בשיח האסלאם הרדיקלי היא כיום איום מרכזי ביותר הן על יהודים החיים במדינת ישראל והן על יהודי אירופה ואמריקה. לטענתו, אנטישמיות המוסלמית קשורה ל'ג'יהאד' (מלחמת קודש), לרשתות טרור הפרוסות ברחבי העולם, ולחמור גם לשאיפות גלויות להשיג 'הגמוניה מוסלמית'. לפיו הפונדמנטליזם האסלאמי בשילוב בין 'פולחן של מוות והתאבדויות ג'יהאדיסטיות' לבין 'קנאות פנטטית' שלה מעניקים לה ממד מסוכן: שילוב של נכונות להתאבד וכוונה לרצח עם. האסלאם הקיצוני קשור הן לתכנון רצח עם (כשישראל מהווה מטרה עיקרית) והן להכחשת השואה שהייתה (עמ' 179). דמותו של 'היהודי' מבית המדרש המוסלמי מאופיינת על פי סטראוטיפים קלאסיים: היהודים משולים ל'נצח' ו'עזרמומיים', 'אנוכיים ואכזריים' ה'זוממים תמיד' ו'מתכננים', 'מושחתים' ו'תכלית' (עמ' 180). אם בעבר נטען נגדם כי הם 'חותרים תחת הנצח' ו'מחפשים תחת האסלאם' ו'מחפשים לפורר ולהרוס את האמונה באללה' (עמ' 180) בעבר הסכסוך ה'לאומי', ה'טריטוריאלי' ו'הפוליטי' היה העילה לאיבה זו, אזי כיום, מבחינתם של אסלאמיסטים רדיקליים מדובר בסכסוך חמור. מכאן הוא מבוסס על אלמנטים דתיים-מדיניים (ויסטריך, 2009; 2010). מכאן נגזר המאמרו את הרעיון הפונדמנטליסטי של 'עולם ללא ישראל'. לדבריו, 'ההתנגדות רב-ממדית המשויכת ליהודים אשר אינה נגישה כלל לשיח המוסלמי' (ויסטריך, 2009).

ב. ימין קיצוני ונאו-נאציזם

תאוריות הימין הקיצוני אוחזות בדרך כלל בראיית עולם מולדת' מוגדרות בהכרח על ידי הגזע. מכאן שאזרחי האומה יכולים להיות 'הגזע' או המשתייכים ל'גזע הלבן' - ה'שורש' האמיתי של האומה. על פי תאוריית זו, יהודים באופיים הם קוסמופוליטיים, ולכן מראש הם מסוכנים ומאיימים על המשך קיומה של האומה. תאוריה זו היא פוליטית ותרבותית כאחד, ובמהותה היא אנטי-ליברלית ואנטי-רב-תרבותיות (Belew, 2019; Lipstadt, 2019). לטענתה של החוקרת וההיסטוריונית דברה ליפסטדט, בבסיס התפיסה של הימין הקיצוני מוטבעות אידאולוגיות 'הכוח הלבן' ו'העליונות הלבנה'.

אידיאולוגיות אלו, טענה ליפשטדט, "כוללות אמונה בסיסית בטבעם המרושע של היהודים, המוסלמים ואלה שאינם לבנים" (Lipstadt, 2019, p. 38). בהקשר האמריקאי טענה ליפשטדט:

לפי המאמינים בעליונות הלבנה, בכוונתם של מיעוטים אלו לפגוע ב'אמריקאים רגילים'. הם מוצאים האחד את השני במפגשי הכוח הלבן, ומבקרים באתרי אינטרנט התומכים בנאציזם, לאומנות לבנה, ואנטישמיות. רבים מהם משתייכים לזהות הנוצרית, ובעיקר שונות גזענית של הנצרות [...] חלקם משתייכים לקבוצות 'אנטי־ממסדיות' גדולות שמתנגדות בפשעי שנאה אלימים, בייחוד נגד מוסדות ואנשי ממשל (Lipstadt, 2019, p.)

לפי קבוצות ימניות־קיצוניות בארצות הברית מתאפיינות גם בכך שהן מחזיקות ב'מדינת ישראל' כ'ממשלת כיבוש ציונית' (Zionist Occupied Territory). לדידם של תומכי תאוריה זו מדובר ב"קבוצה בינלאומית של יהודים ענקיים" ש"קובצת את כל היהודים בעולם" (Lipstadt, 2019, p.39). לטענתם "ממשלה זו כבר שולטת בתקשורת, בבנקים, במדיניות החוץ, ובכלכלה העולמית, והיא כעת פועלת להביא לשליטתה על העולם כולו".

הכחשת שואה היא גם מהאפיין של המאפיין גם הוא את האידאולוגיה הנאצית הימנית־קיצונית. לטענת ליפשטדט (Lipstadt, 2019) ההזדהות המלאה עם ערכי סוציאליסטיים, תפיסת המדינה כמדינת עמים, אדולף היטלר – כולם ערכים פורה גם להכחשת פשעי השואה. ליפשטדט רואה במכחישי השואה הקיצוני "סוג חדש של נאציזם" (Lipstadt, 2019). לדבריו, "הנאציזם בעור של כבש [...] רואים בעצמם מייקל ג'קסון וריי צ'יינס רציניים". מחדש 'טעויות' ברישומי ההיסטוריה (Lipstadt, 2019) מקרוב של מחקריהם מראה הערצתם לנאציזם, ערכי סוציאליסטיים מתקופת ה'רייך השלישי', אנטישמיות, ונאציזם. (Lipstadt, 2019). מדובר ב"קיצוניות במסורת הנאצית" ש"היא מזדהה עם ערכים נציונל־סוציאליסטיים מתאפיינת לעיתים קרובות עם האידאולוגיה הנאצית לצורך שימוש עכשווי, כגון 'דם ואדמת' 'קהיליית העם' (Volksgemeinschaft) והמושג 'עם' (Volk) במובנו של 'עם' (Volk) כמובן סמואל זלצבורן (Salzborn, 2018), המונח 'קהיליית העם' מנוגד מבחינה למונח 'חברה', כלומר צורת התאגדות פתוחה, רב־גונית, המכילה סתירות. הוא טען כי "המונח זה 'קהיליית

⁸ בנקודה זו ראוי לציין כי מכחישי שואה יש גם בחוגים רבים אחרים שאינם שייכים לימין הקיצוני, ולהם עשויים להיות מאפיינים נוספים. על מאפיינים אלה יורחב בהמשך המאמר.
⁹ התרגום העברי למונח 'Volksgemeinschaft' הוא 'קהילת העם'. המפלגה הנאצית הגרמנית (NSDAP) השתמשה במונח זה כדי להדיר 'אחרים' לא רצויים מהקהילה הארית. מונח זה משמש בשפה ובתרבות הגרמנית כלי למימוש האידאולוגיה הגזענית והפאשיסטית לכדי פעולה פוליטית (ראו Volovici, 2016).

העם' מייצגת רק כפייה, כזו המדכאת ופועלת בשיטה טוטליטרית כלפי הן הכלולים בה והן המודרים ממנה" (pp. 76-77). מושג נוסף אשר אימץ הימין הקיצוני האנטישמי הוא 'ההחלפה הגדולה' (The Great Replacement), ולפיו את ה'גזע הלבן' "מחליפים" במדינות האם שלו גזעים ש'אינם לבנים' (Cosentino, 2020; Beirich & Via, 2020, p.6,) (2020).

שמאל קיצוני, 'אנטי־ציונות'

וולקוב (Volkov, 2006) תופעת האנטישמיות כ'קוד תרבותי' בשיח האנטי־ציוני. ב'חדש' החלה להתעורר לאחר 1967, עם ניצחונה של מדינת ישראל במלחמת ששת הימים, תנועה חדשה של החלטה של מדיניות, שהחלה לצבור ביקורת חריפה בעולם, בשטח זה של דבריה של וולקוב מרכיביו העיקריים של קוד זה היו אנטי־קולוניאליזם, אנטי־סמל, אנטי־מחשד עמוק נגד כל דבר המזוהה עם מדיניותה של ארצות הברית (מדיניות זו היא שנינויה עמוקים שעבר אותו 'קוד' תרבותי' בחלק מהמדינות). לשיח זה מן השיח הימני־שמרני אל השיח השמאלי־ליברלי. גם במקרה זה ספציפית של עמדה אנטי־יהודית נוצרה על ידי לשרת סמל, סימן זה בהקשר זה הוסיף ההיסטוריון אלווין רוזנפלד (Rosenfeld, 2019) כי ה'חדש' של העיונות כלפי ישראל טוען כי ישנו קשר בין המדינה היהודית לבין יצירת מתקפה חריפה על ישראל. לפי רוזנפלד, ישראל היא המדינה היחידה בעולם שהיא חברה בג'וינט, הגוף המרכזי של האפרטהייד בדרום אפריקה הן זהו הגוף המרכזי של האנטישמיות בדרום אפריקה. חשבו לציון בהקשר זה, טען רוזנפלד כי ישנו קשר בין ישראל לבין האנטישמיות. לראשונה לישראל, מתחבאת אנטישמיות ב'מדינת ישראל' כתחליף למילה 'יהודים' ב'מדינת ישראל' אנטישמיות אינן מקובלות עוד במדינות מערביות. לראשונה הישן". לדברי רוזנפלד בטוח הרבה יותר כי ישנו קשר בין אנטי־ציוניים לכאורה וכך "להרחיק עצמם מאותו קשר מבין ה'יהודים'". (Rosenfeld, 2019, p. XI).

החוקר קרי נלסון (Nelson, 2019) מרחיב בספרו על אודות 'ההכחשת ישראל'. מדובר לדידו בדמוניזציה של ישראל, בהבעת אי־אמון בה ובניסיון להכחיד את ישראל, ובה בעת לתמוך במציאת פתרון בריקיימה לסכסוך הישראלי־פלסטיני. המונח 'הכחשה', כתב נלסון, מכיל בתוכו "קשת של מאמצים להכחיש את הלגיטימציה המוסרית והפוליטית של

ישראל ואת זכותה להתקיים כמדינה יהודית ודמוקרטית, כמו גם את הניסיון להכחיש את זכותם של אזרחיה להגדרה עצמית פוליטית" (Nelson, 2019, p. 3).

ביטוי נוסף לקשר שבין אנטישמיות לעמדותיהם של רבים מן השמאל הקיצוני הוא שהם רואים במדינת ישראל סמל לקולוניאליזם, לאימפריאליזם ולזכויות היתר של 'האדם הלבן'. כאן טמונה ליבת ההקבלות שבין "מדכאים" ל"מדוכאים", בין "פושעים" ל"קורבנות" וכדומה. עמדות מסוג זה נשמעות כיום היטב בשיח שמובילים גורמים פרוגרסיביים בארצות הברית ובמדינות אחרות. בקצוות של השיח זה אפשר להבחין במגמות אנטישמיות ברורות. יש לזכור כי המדינה הלאומית של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי החלה עוד לפני מלחמת העולם השנייה. מדינת ישראל בשנת 1948, ומדינות ערב ניצבו אז בראש המערכה (עילם 2019). אולם בשנים האחרונות, טענו עילם ופתאל (2019), ובפרט מאז 2001, נהיה השיח המערבי, יחד עם ארגונים פלסטיניים שונים, נטול לידיהם את הובלת השיח המערבי של ישראל. גורמים אלה פועלים בעיקר ברחבי העולם המערבי, ועל ציבורים רחבים ועל מקבלי החלטות שם".

תנועות אלו, כגון Boycott, Divest, and Sanctions (BDS), מן המובילות במאבק הדה-לגיטימציה של ישראל, וכן ארגונים כמו Human Rights Watch, למניעת השקעות בישראל, להגברת סנקציות על ישראל, וכן קשרי אקדמיה ותרבות עם אוניברסיטאות ועם מוסדות תרבות בתחומי המחקר, מניחות את התנועה כללה לעיתים אף התבטאויות אנטישמיות מובהקות. תנועה זו נוסדה בשנת 2000, והיא משתמשת באסטרטגיה של "אנשי ה-BDS פועלים" על ידי ישראל בשטחים הכבושים, למניעת עזרה (גריןווד, 2020).¹⁰ לפי התנועה, נורווד (2021) תנועה זו היא ארגון שמאל קיצוני, והיא משתמשת באסטרטגיה גם להתבטאויות מצד אקדמאים ואמנים, וכן ארגונים פועלים "אנשי ה-BDS פועלים" ישראל; הם טוענים כי המדינה החדשה של גרמניה התחילה את המאבק אפריקה בתקופת האפרטהייד ונוקטת אסטרטגיה אנטי-פשיסטית לבודד את אותן מדינות". עוד טען טען ש"התנועה מערערת על המיליטנטים או המתון, רואים באנטישמיות כמניע להחלשת היהודים או מלמדים סנגוריה על אסלאמיסטים או על אנטי-סיונים". בהקשר זה קריאות אנטישמיות ברחבי הקמפוסים והאקדמיה הן תוצאה של ההתפשטות באופן מעורר דאגה. לדברי נורווד (2021) בשנים האחרונות, תנועת ה-BDS של אנטישמיות המשולבת באנטי-ציונות ארסית. בקצוות אלו, תנועות שמאל ברית 'אדומה-ירוקה' עם סטודנטים מוסלמים, רבים מהם ריאקציונרים, נכנסו לדמוניזציה של ישראל, ולעיתים קרובות הם משתמשים לשם כך בדימויים פוגעניים". בהמשך דבריו טען נורווד אף כי "אוניברסיטאות אמריקאיות דואגות לביטחון האנטישמיות תונחל לדור הבא".

¹⁰ חשוב לציין כמובן כי לא כל ביקורת נגד מדינת ישראל היא בבחינת אנטישמיות. ראו בהקשר זה מאמר של הליגה נגד השמצה: <https://www.adl.org/news/op-ed/when-criticism-of-israel-becomes-anti-semitism>

הברית ה'אדומה-ירוקה' מגלמת 'הצטלביות' (Intersectionality) בין ארגונים אסלאמיסטיים 'ירוקים' לארגוני שמאל רדיקליים 'אדומים'. לטענת עילם ופתאל (2019) בבסיס הרעיוני לצמיחתה של הברית ולהמשך קיומה עמדו "התפיסות העוינות את ישראל ואת הסדר העולמי המערבי", והיא "המובילה בשני העשורים האחרונים את הפעילות האנטי-ישראלית במערב ומצליחה לחבור לקבוצות נוספות, בעיקר כאלו המייצגות מיעוטים ואוכלוסיות מוחלשות, שעיקר פועלן הוא מאבק בסדר הקיים, באליטות ובממסדים". כך עולה דם של הארגונים הפועלים לדה-לגיטימציה של ישראל לשמור את הסוגיה הפלסטינית על היום הציבורי "תוך יצירת 'ברית מדוכאים' וקישור בין מאבקם ובין מאבקם למען קידום של קבוצות מוחלשות. קבוצות אלו כוללות שחורים, להט"בים, מהגרים, נשים, מען הסביבה, פעילי זכויות אדם, איגודי עובדים ועוד". פעילותם של ארגונים אלה מתמקדת המוחלשות 'מטשטשת' את מטרותם האמיתית – "שלילת זכות הקיום של הדינאמית הלאום של העם היהודי" (עילם ופתאל, 2019).

קריטריונים לתופעת האנטישמיות

לצד החלוקה לעליונה ולתחתונה, מקריים של תופעת האנטישמיות, יש לזכור כי הן הציעו חלוקות נוספות. בנרד הריסון (Harrison, 2020a, 2020b) להבחין בין שני סוגים של אנטישמיות: 'אנטישמיות חברתית' (או 'אנטישמיות חברתית') ו'אנטישמיות פוליטית' (או 'אנטישמיות פוליטית'). אנשים שאינם מחבבים יהודים (אנטי-סמפטיים) מתבטאים בהדרתם מן החברה (מאוניברסיטאות, משכונות מגורים, ממוסדות חינוך, ממוסדות שליליים) וכוונתם, לדבריו, בעיקר נגד יחידים. (Harrison, 2020a, 2020b) תפיסות כלשהן בתודעת האדם, אלא שיש להן אופי פוליטי. כקולקטיב. מדובר בפרד מיהודים ובתפיסות פוליטיות. ישראל היא 'מקור הרוע בעולם'. חשוב להבחין בין אנטישמיות הפוליטית, לדברי הריסון, איננה רק הדרתם אלא גם 'הרוע', ואותו יש למגר. תפיסה זו באה לידי ביטוי באנטי-ציונות וב'התנחלות' של מדינת ישראל, כביטוי קולקטיבי ולא לגיטימי של העם היהודי, אין זכות קיום.

סיכום

מטרתו של מאמר זה היא להתוות מפתח מבואי, תאורטי־מושגי בעיקרו, להתפתחות ההיסטורית של המושג 'אנטישמיות' ולמקורות הרעיוניים והאידיאולוגיים העומדים בבסיס סוגיה של תופעה זו בימינו. הדיון ברעיונות אלו משמש מעין 'כלי עבודה' תשתיתי עבור המבקשים לבחון ולאפיין את תופעת האנטישמיות בתזמננו, על מגוון ביטוייה. לתופעה הקרויה 'שנאת ישראל' היו לאורך ההיסטוריה מאפיינים וסממנים ייחודיים, ויש לייחד להם את הדיון, בפרט בימינו. החוקר יהודה באואר (2020א) הטיב לתאר זאת לאחרונה במאמרו: "אנטישמיות נהפכה לתופעה בסיסית של החברה המודרנית". במאמר אחר מאותה השנה

נעשה שמחבר בין הפוגרום נגד יהודים באלכסנדריה בשנת 38 לספירה, לפני צורות, לבין המתקפה על בית הכנסת בעיר הגרמנית האלה לפני כשנה? או בין חנואים לניסיונות להאחדה תרבותית של מלכי סוריה הסלווקים לבין אחר מלחמת העולם השנייה, בטופולצ'יאני ובמקומות אחרים, שלא הנאצית? אם יש, הרי שיש הצדקה לכנות את היסודות המשותפים באותה **הרדיפה או השנאה מכוונות לקבוצה המוגדרת** **הן על ידי מרבית חבריה כקבוצה אתנית ו/או אתנית־דתית ו/או דתית בשמות משותפים** (הדגשה על ידי המחברת ע.ק.) (באואר 2020).

לצד ההבנה כי מדובר בסממנים ייחודיים שאפיינו אותה לאורך ההיסטוריה והקשורים זה בזה, עלינו להבין גם חלק משלל תופעות ותמורות כלכליות בריאותיות (דוגמת העולמי) המתרחשות ברחבי העולם האחרונות. באואר (2020א) מנסה לענות על שאלות אלו: מגמת עודף הגירה משברים פוליטיים, צבאיים וחברתיים, קיצוץ התיכון, הגירת מערבה, תגובתם של אזרחי מדינות אלה, ומהם מכנים השיח הקיצוני בקרב הימין והשמאל? האלה, למרות פונדמנטליסטיות (לא רק דתיות) שהניחה להן מאות שנים. מכאן שלצד הבנתנו כי מדובר בתופעה שכל העת בחשבון כי היא משמשת גם מכנה משותף לא רק ליהודים וקנאיות עכשוויות, השוללות את הסדר הקיים והטוענות לשינוי חקרי הקלעים' שלו.

אולם, לא יהיה זה נכון לראות באנטישמיות תופעה גלובלית. מאמר חשוב נוסף ציין באואר (2021) בהקשר זה כי "אם הכל אנטישמיות, ואין בין מעשי הזוועה בכל ההיסטוריה האנושית, הכל נהפך לערבוביה אחת גדולה, ואין משמעות לשאלות על מוצא האיבה, תפוצתה, או על גורמים שיכולים לרסן אותה". בהמשך מאמרו הוא מדגיש: "בלי

הבנת היסוד שממנו צומחת האיבה ליהודים לא ניתן להילחם בתופעות השונות של שנאת ישראל"

מקורו

אורג, ר. (2021). בין צדק לאנטישמיות: הפרוגרסיבים ומאבקם בישראל, **ידיעות אחרונות**, 17 ביולי 2021. <https://www.ynet.co.il/news/article/s1f4lhcau> (נצפה לאחרונה ב 5 בספטמבר

1998). שורשי האנטישמיות בעת החדשה. **מחקרים בתולדות ישראל בעת** (ליקט: ירחמיאל כהן). ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, 1998,

אורג, ר. (1998). שורשי האנטישמיות והשימוש בו כקטגוריה כוללת, **ציון - רבעון לחקר** 6. תשע"ז, עמ' 6.

באואר, י. (1993). **היסטוריים**. ספריית הפועלים תל אביב.

באואר, י. (1993). **מאסף לתולדות היהודים בתפוצות**, אוניברסיטת תל אביב.

באואר, י. (7 באפריל, 2020). **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.8747792>

באואר, י. (12 בנובמבר, 2020). **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.9305927>

באואר, י. (16 בספטמבר, 2021). **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.10209233>

גרנווד, חנן (19 במרץ, 2020). **ישראל היום**. <https://www.israelhayom.co.il/article/743431>

ויסטרין, ר. (1998). אנטישמיות רדיקלית בצרפת ובגרמניה הנאצית. **מחקרים בתולדות ישראל בעת החדשה**, כרך ב'. בעריכת ירחמיאל כהן, מרכז זלמן שזר, ירושלים, 1998, עמ' 138-165.

ויסטריק, ר. (2008). השטן, היהודים ושנאת האחר, **בשביל הזיכרון**, 26, ע"מ 13-17: **מרכז המידע אודות השואה**, יד ושם.

https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%20203537.pdf

ויסטריק, ר. (2009). הווירוס האנטישמי מרחף כרוח רפאים באירופה ובארצות-הברית. **עוונות חדשים: כתב עת לענייני ציונות, יהדות, מדיניות, חברה ותרבות**. בעריכת: אייל גיליון 19, עמ' 177-184.

דבר, 7 בינואר, (2021). יום השואה הבינלאומי: "הלאומנות היא המגפה של ימינו. **דבר**, <https://www.davar1.co.il/278331/>

ישראל היום, 23 ינואר. ציפינו שהשואה תגרום לאנטישמיות להיות בלתי קבילה. טעינו. <https://www.israelhayom.co.il/article/726999>

נוימן, א. משרד הביטחון- ההוצאה לאור.

נורווד, ס. **לשמאל האמריקאי: בעבר ובהווה**. פרסום מיוחד, תופעת האנטישמיות מאז מאמרים, 13 באוקטובר 2021. <https://www.inss.org.il/publication/antisemitism-left/>

עילם, שחר ופתאל, ש. **הקלגיטימציה על מדינת ישראל: מה לניהול מערכה על התחלשות** למחקרי ביטחון לאומי, מאי 19 <https://www.inss.org.il/he/publication/the-threat-of-the-delegitimization-of-the-state-of-israel>

פרידלנדר, ש. (1997). **גרמניה הנאצית והרדיפה** אפקים, הוצאת עם עובד.

צימרמן, מ. **וילהלם מאר - הפטריארך של**

Achcar, G. (2015). *After the Holocaust: the Arab-Israeli war of narratives*. Metanexus Institute.

Adorno, T., Frenkel-Schwartz, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (2019). *The authoritarian personality*. Verso Books. (Original work published 1950).

Belew, K. (2019). *Bring the war home: The white power movement and paramilitary America*. Harvard University Press.

Beirich, H., Via, W. (2020) Global Project Against Hate and Extremism. *. Generation identity: international white nationalist movement spreading on Twitter and YouTube*

<https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2020/07/GPAHE-July-2020-Report.pdf>

Cosentino, G. (2020). From pizzagate to the great replacement: the globalization of conspiracy theories. In *Social Media and the World Order* (pp. 59-86). Palgrave Pivot, Cham.

Feldman, D. (2018). Toward a History of the Term "Antisemitism". *American Historical Review*, 123(4), 1139-1150.

Gertensfeld, M. (Spring 2005). The Deep Roots of Antisemitism in European Society. *Jewish Political Studies Review / Jewish Political Studies Review* 17, 3-46.

<https://www.jcpa.org/phas/phas-gerstenfeld-s05.htm>

Harrison, B. (2020a). *Blaming the victim: The antisemitic Delusion*. Indiana University Press.

Harrison, B. (2020b). Webinar with Bernard Harrison, The Institute for the Study of Contemporary Antisemitism, University of Indiana, October 19th 2020. <https://isca.indiana.edu/conferences/webinars/Bernard-Harrison.html>

International Holocaust Remembrance Alliance (2018). הגדרת העבודה לאנטישמיות <https://www.holocaustremembrance.com/he/resources/working-definitions-charters/hgdr-hbwdh-Intysmywt>

Lipstadt, D. E. (2019). *Antisemitism: here and now*. Schocken.

Markus, K.L (2015). The Ideology of the New Antisemitism. *Deciphering the New Antisemitism*. Edited by Alvin Rosenfeld. Indiana University Press, 2015.

Nelson, C. (2019). *Israel denial: Anti-Zionism, anti-semitism, & the faculty campaign against the Jewish state*. Indiana University Press.

Rosenfeld, A. H. (Ed.) (2019). *Anti-Zionism and Antisemitism: The Dynamic Delegitimization*. Indiana University Press.

Salzborn, S. (2018). Antisemitism in the "Alternative for Party. *German Politics and Society*, 36(3), 74-93.

Volkov, S. (1978). Anti-Semitism as a Cultural Code: Revisiting the History and Historiography of Anti-Semitism in Germany. *Yearbook of the Leo Baeck Institute*. 23, 25 –46.

Volkov, S. (2006). Readjusting cultural codes: Revisiting antisemitism and anti-Zionism. *The Journal of Israeli History*.

Wolcott, M. (2016). Volksgemeinschaft. *Encyclopedia of Antisemitism*. <https://www.rem.routledge.com/articles/volksgemeinschaft>